

Zarota humanistične kaste?

Georg Simmel: *Izbrani spisi o kulturi*; Studia humanitatis 2000, prevod Zdenka Erbežnik, Alfred Leskovec, Špela Mihelač

Umetnost je dolga, pravijo, življenje pa kratko. Imate raje sončni vzhod, ki ga nikoli nihče ni videl, ali njegovo umetniško upodobitev, ki je nihče ne zna ceniti? Misel na prvo je poživljajoča (čeprav s stališča kulture nezadostna), misel na drugo mučna in kar preveč vsakdanja (čeprav je bilo s stališča avtorja umetniško poslanstvo vendarle izpolnjeno). Simmel ob zagatni prezasičenosti prezrele civilizacije kljub vsemu nikoli ni podvomil v poslanstvo, ki naj ga še naprej opravlja kultura, niti o plemenitih užitkih pri razvijanju "notranje osredinjenosti". Še

več: v notranje jedro človeka, v njegovo najglobljo istovetnost verjame prav tako kot v "notranjo nujnost povezav" ter celo v "pomen, ki nadzoruje skladni tok življenja". Kljub vsemu pa se je tudi sam moral soočiti "z občutkom, da nas obkroža nešteto kulturnih elementov, ki niso brez pomena, a tudi nimajo kakšnega velikega pomena za posameznika; elementi, ki imajo kot množica neko uničujočo lastnost, ker posameznik ne more notranje asimilirati vsake individualne stvari, a je tudi ne more kratko malo zavriniti, ker potencialno sodi v polje njegovega kulturnega razvoja". Tako imamo opraviti s strašljivo nepristopnostjo kulture, ki naj bi že pred sto leti izgubila vsak stik s svojimi odjemalci ter se razvijala le še po svojih lastnih zakonih. Premosorazmerno z naraščanjem števila kulturnih artefaktov upada vsako zanimanje zanje. Objektivna kultura ima na subjektivno kulturo vse manjši vpliv.

Krиво za "problematični dualizem" med nemirnim dinamizmom subjektivnega psihološkega procesa in zagatno nekomunikativnostjo objektivnih kulturnih form slej ko prej vidi v "anorganski akumulativni zmožnosti", ki jo elementi umetnosti, religije, prava in znanosti pridobijo v pogojih prezrele civilizacije. "Zarota humanistične kaste?" Komaj verjetno, saj se ustvarjalcem ne godi nič bolje, nasprotno. "Pogosto se zdi, kot da bi ustvarjalno gibanje duše zadušila njegova lastna stvaritev." Zlovešče hipostaze, ki omenjene vrednote vzpostavljajo, vse bolj samozadostne izhajajo iz objektivne vsebine, iz svojega avtohtonega pomena, ki se z vse hitrejšim

razvojem tudi vse bolj ločuje tako od iskanja enotnega središča človeške osebnosti kot tudi od raznolikih zahtev aktualnosti. "Fetišizem" kulturnih form je na ta način povzročil, da "stvari postajajo bolj in bolj kultivirane, ljudje pa so iz izpopolnjenih objektov vedno manj zmožni izpeljati popolnejše lastno subjektivno življenje". Tako je bilo očitno že pred sto leti. Zagatno vzdušje in tesnobni simptomi, ki jih poznamo že od drugih avtorjev findesiecla, so na tem mestu pojasnjeni s civilizacijskim momentom denarnega gospodarstva. Kreacija zavesti je na ta način deformirana z nivelirajočimi učinki finančne optike, kjer se razvija občutek zgolj za kvantitativne vrednosti. Občutljivost za kvalitativne razlike in prefinjene odtenke se zmanjšuje v pogojih poslovanja, ki forsira le najracionalnejše in s tem najbolj površinske plasti osebnosti. Poleg tega pa je kapitalizem seveda "dovolj bogat, da si lahko nekdanj tako imeniten pojem, kot je omika, omisli za svojo zasebno lastnino". Čustvena otopelost, ki bogato uspeva v vzdušju velemesta, je po eni strani posledica stopnjevanja živčnih dražljajev, po drugi strani pa izhaja iz zapletenosti opravkov, ki s svojim drobnjakarstvom vse bolj zakrivajo dokončni smisel delovanja. Na ta način je tudi svoboda, kakršno ponuja kozmopolitski utrip metropole, kaj vprašljive kakovosti: v danih okoliščinah je zgolj lepše ime za razrahljano substanco in pomanjkanje prave vsebine, kjer opevane kulturne vrednote učinkujejo le še kot priveski osebnosti, brez globljega vpliva na subjektivnem nivoju. Kot take lahko izzvenijo le še

kot vse bolj naporni okraski, intelektualna prtljaga pa se spremeni v breme, ki ga sodobni Sizif brezvoljno vlačí za seboj. "Zgodovinski trenutek, ko se notranje življenje ne more več prilagoditi oblikam, ki jih je doslej zavzemalo, in ker ni zmožno ustvariti drugih, primernih oblik, sklene, da bo obstajalo sploh brez vsakršne oblike," očitno traja že lep čas. S takšnimi uvidi se torej razpravlja o konceptu kulture, bistvu kulture, tragediji kulture, prihodnosti kulture, konfliktu kulture in celo o ženski kulturi. Umetnost, ki je že od nekdaj daljša od življenja, se je še dodatno razbohotila, vse dokler ni postala kača, ki požira lasten rep.

Generacija pred Simmlom, ki je na začetku 19. stoletja globoko in ambivalentno fascinirana nad nezaslišano resonanco velemesta, je iz svojega protesta napravila veliko reč. Prvi odzivi na nove življenjske pogoje so poleg revolucionarjev ustvarili romantike in vizionarje. Simmlova interpretacija bi v primerjavi z Ruskinovo, Nietzschejevo, Hugojevo in Marxovo lahko veljala za zadržano, vendar so nekateri vidiki, ki jih razkriva, še veliko presenetlivejši. Najbolj fascinantna je globoka brezosebost civilizacijskih principov, ki le zaradi umirjene dikcije ne postane strašljiva. Kljub vsemu je mogoče slutiti ledeno sapo slepe kavzalnosti onkraj vsega človeškega in v ta namen si mestoma izposoja krepkejšje izraze pri Marxu. Ob odprti filozofski drži je njegov pogled vseskozi judovski, distanciran, izgovorjava pa začuda vendarle nemška: beseda umetnost se nam sliši z veliko začetnico, pa tudi s pridevniki, kot

sta "dragocen" in "plemenit", ne skopari. Prava kombinacija, bi se reklo, za enega od utemeljiteljev sociologije.

Simmel nikoli ne zapada v vizionarsko pozo svojih predhodnikov, vendar priznava, da so zaradi togosti dotedanjih metafizičnih sistemov veličanska polja eksistence ostala zunaj vsakršne filozofske obravnave. Ljubezni ki je vse od Platonovih časov počivala v slepi pegi filozofije, nam torej lahko da misliti, da se tradicionalno umovanje globoko razhaja z resnično življenjsko silo. Prav tako pa se "notranje nujnosti povezav" ne razkrivajo na realističen način in brez kritične distance, temveč se nepredvidljivo odražajo v poljubnih oblikah, ki se zdijo rešene vseh "zakonitosti resničnosti". Z vso teoretsko resnostjo so obravnavani na prvi pogled samovoljni pojavi, kakor moda, prostitucija, družabne igre, obedovanje, spogledovanje, potovanje, randevu in pustolovščine. Ne samo, da je skozi pustolovskega duha dosegljivo že omenjeno "osrednje občutje življenja" in da ponujajo "napeto mešanico hladnokrvnosti in strastnosti", kot filozofa ga prevzema menjava zornega kota, kjer se ne pričakovano razkrijejo novi pogledi.

In kaj bo zdaj z našim sončnim vzhodom? "Ne le, da nas močno prevzame neizmerni ali estetsko popoln vtis o naravi in nas navda z občutkom, da so zelo nejasne in nerešene prvine v nas kar naenkrat postale jasne in skladne; še bolj to dolgujemo preprosti pokrajini ali igri senc v poletnem popoldnevu." S Simmlovimi sublimnimi vizijami narave morda pretiravam in jim na tem mestu odmerjam nesorazmerno velik delež, vendar je

zanimivo opazovati, kolikokrat se mu v spisih zareče hrepenenje po divjini. Po navadi se sicer pravočasno popravi in užitkov odprtega prostora ne pozabi razglasiti za minljive: kot taki naj ne bi mogli biti prava alternativa kulturi, ki v duhovnem razvoju pušča trajne sledi. Zapeljiva sugestivnost opisov pa vendarle pove dosti svojega, mimo vsake manifestne vsebine: "Vidni naravi ne poznam ničesar, kar bi imelo takšen značaj zemeljske nadzemeljskosti, kot ga ima pokrajina, pokrita z večnim snegom, ničesar, kar bi že samo z barvo in obliko tako močno odražalo višino. Kdor je to enkrat izkusil, za tem stremi kot za odrešenjem. Stremi za tem, kar je nasploh drugačno od jaza z njegovimi otožnimi nemirnostmi in severnonemškimi ravninami in pred čimer se ustavi muka volje." Tako morda niti ni preveč tvegana domneva, da je vsaj na tem mestu tudi sam eden tistih, ki s srcem verjamejo čisto drugače kakor z glavo. In slaba novica? Omenjeni kapitalizem si je poleg kulture kupil tudi pokrajine sublimnega. Da jih še kar razprodaja, po vse nižji ceni in vse bolj na široko.

Lucija Stepančič

Opravičilo

V enajsti številki Sodobnosti 2000 je v prispevku o radijski igri Aleš Jan bil predstavljen kot "odgovorni urednik igranega programa na Radiu Slovenija", na zavihu pa kot "predstojnik oddelka za igrani program na Radiu Slovenija". V resnici je umetniški svetovalec na Radiu Slovenija in redni profesor na AGRFT za radijsko igro in režijo. Iskreno se mu opravičujemo.